

לימוד הסוגיות

ניתן להשיג
את הספר דברי חיזוק והדרכה
ואת החוברות בכתובות דלהלן

זכרון יעקב : רח' הזית 2 משפ' גריינמן

בני ברק :

פ. כץ : רח'
גניחובסקי 21
משפ' פרידמן
0527668996

רח' רנזנהיים 7
משפ' גריינמן
0527183997

הלפרין 1
קומה ב'

רבי עקיבא 54
משפ' שכטר

רח' אלחריזי 3
משפ' פוליקמן

חידושי הרי"מ 3
קומה ב'

אחיסמך

הרב י. זילבר 03-6188879
הרב י. קול : 0556792223

אזור הנגב

הרב א. קארני:
0548530503

מודיעין עלית :

הרב א. אייזנר
05331-09964
ניתן להשאיר הודעה

ירושלים

הרב לובצקי
0533147220

תוכן ענינים

א. לחשב מחשבות כיצד לסיים הסוגיות..... א

ב. ההכנה לסוגיא..... ב

ג. להשקיע בדיעת הגפ"ת..... ג

ה. שלא להתעכב בתחילת הלימוד..... ה

ד. זירוז בהמשך הלימוד..... ו

ה. מחשבה בצורת הלימוד עם החברותא..... ו

ו. ליתן גדרים בדיבורים בלימוד..... ז

ז. להקפיד על כתיבה בכל יום..... ח

ח. לימוד כל היום..... ח

ט. סיכום הסוגיא..... ט

י. דינים העולים..... י

מכתבים בדרך הלימוד..... יא

לשאוף להספיק כל הפרטים והסוגיות..... טז

לחבר הסדרים לפחות פעמיים בשבוע..... טז

לכתוב בסוף כל סדר..... טז

"מילה" של חול באמצע הלימוד חמורה עד מאוד..... יז

לא להפסיק מהלימוד בשביל "מצוות"..... יז

לחשב מחשבות כיצד לסיים הסוגיות

במחשבתנו כיצד לזכות לכתרה של תורה, עלינו לתת את דעתנו כיצד ניתן לקבוע סדרי הלימוד באופן שנוכח להשלמת הסוגיות¹.

בקובץ אגרות מרן זללה"ה אגרת ב' זו"ל: אם אמנם רצוני העז להצלחת הלומדים הצעירים בלימודם ירגישוני כשהדבר לנגד עיני מבלי משים, וכאילו אני רואה מן המפריעים העומדים על דרכם, ואשר הסיבה העיקרית בסדר הלימוד שצריך זהירות יתרה, לעשות את העיקר לעיקר, והוא העיון בבירור הכללים והפרטים בכל סוגיא שיהיה המושא ומתן שגור ושנון, לזכור את ה"לכאורה" ואת המסקנא, את ההלכות הודאות ואת אלה שנותנים מקום לדיון, ועיקר הזה דורש עמל ומלחמה פנימית נגד העצלות בשינון כמה פעמים אף בלי חידוש, ולחזור על אתר כמה פעמים ולדקדק בדברים שאין השכל נהנה מהם בתחלתן ואדרבה מכבידים עליו, אבל העמל זה הוא עמל התורה אשר כל סגולות לימוד התורה נאמר על עמלה, ואמנם אחר העמל נפתח שער אורה חדש אשר השכל מתענג ללא קץ, ויש לזהר מלהאריך בהסברת סברא, ולעומת זה להאריך בגמרא בעיון הפשט ובירור מסקנותיו. עכ"ל.

הלימוד שנקרא "שיטת חזון איש", להשקיע הרבה בחלק הגמרא בעיון הגפ"ת, ולבנות הסוגיא על פיו, שלמעשה זהו הלימוד שאנו רואים בדברי הראשונים, הלימוד הזה דורש זמן ועמל רב, משקיעים להבין בכל שורה למה כתוב ואיך כתוב, ומאידך מהדרכות הרב זללה"ה לכלל הלומדים שלא למשוך יותר מזדאי זמן בלימוד הסוגיות, ולפעמים מצוי שבעת שאמורים כבר לגמור הסוגיא, נמצאים עוד במרחק רב מכך, ומתרגלים ללימודי חצאי סוגיות, ויש לחשב מחשבות כיצד להגיע בכל סוגיא וסוגיא לידיעתה המושלמת בפירוט הסוגיא לפרטיה, ובחשבון השקלא וטריא לפי האופנים האפשריים וקביעת

¹ א"ה, בענין זה שילבנו גם דברים שנאמרו בשיחה אחרת להשלמת הענין.

הדרך הנכונה עד לבירור הדינים העולים וק"ו שלא להחסיר מחלקי הסוגיא וכדברי מרן זללה"ה באיגרות.

כיצד להגיע לשלימות ידיעת הסוגיא, תוך כדי לימוד בהספק, ויחד עם עיון מעמיק ביסוד הכל שהוא הגפ"ת, ע"מ לזכות להגיע לידיעת כל התורה כולה בעיון הראוי, [והיה הרב זללה"ה אומר שבשביל ללמוד במשיכת זמן רב בכל סוגיא צריך לחיות חמש מאות שנה ע"מ להספיק ללמוד את כל הש"ס].

והנה אלו שזכו להבין מהי הבנה אמיתית, וזכו להבחין בין לימוד יסודי לבין לימוד של הקפת הפרטים, אין להם אפשרות להגיע לידי סיפוק מבלי להשקיע בלימודם שעות רבות, וזהו תנאי הכרחי, כי אילו למדו מתחילה בצורה של סיכום השיטות והסברות והיוצא מביניהם, היה קל יותר להכנס לעניינים והיה ניתן להגיע לידי השלמת הסוגיא בהיקפה, אבל הלימוד הזה שדורש עמל ומלחמה פנימית נגד העצלות בשינון כמה פעמים אף בלי חידוש, ולחזור על אתר כמה פעמים ולדקדק בדברים שאין השכל נהנה מהם בתחלתן ואדרבה מכבידים עליו, ולוקח זמן עד שמרגישים בסוגיא, וזמן רב עד שגומרים לימוד הגפ"ת, מן ההכרח למסור את עצמו ודעתו בשביל להגיע להשלמת הדברים על בוריים.

אמנם נכון זה עבודה גדולה, כי אלו שרגילים ללמוד מה שנקרא "לימוד ההלכה" נכנסים יותר מהר משום שניגשים מיד לפוסקים, מבלי לעבור את הדרך הקשה הזו שהראשונים הלכו בה, יודעים כבר בתחילת הסוגיא מה כתוב, ומיד מנסים כבר לסדר את הקושיות, יש חלק גדול בדרך לימוד הגמרא שלוקח הרבה זמן והרבה מאמץ, נכון שזה עוזר הרבה בשמחת התורה, אבל עלול לגרום לבסוף שלא גומרים את הסוגיא כמו שצריך, נמצאים עוד בשלב רחוק, צריכים לשים לב לכמה נקודות שיכולים לעזור לענין הזה.

••• א. ההכנה לסוגיא •••

ההכנה לסוגיא להכיר את הסוגיא לפני שמתחילים, הרב זללה"ה היה אומר שלפני שהיה מתחיל לכתוב את ה"סימן" של הסוגיא היה לומד את כל הגפ"ת היטב "עם מהרש"א", כלומר עם חישוב חשבון הגמרא והתו' היטב.

לא לנסות לפתח את הסברות והרעיונות לפני שמוכנים לסוגיא, לפני שכל הסוגיא שגורה היטב, לשבת לשנן את החומר המקומי של הסוגיא, לשנן את זה עוד פעם ועוד פעם למרות שכבר נראה לו שהוא יודע פחות או יותר, להשקיע בזה קצת יותר ממה שחושבים שצריך להשקיע, אח"כ כשהוא מתחיל הכל הולך יותר מהר, וגם הסברות יותר מבוקרות כשיודעים מה קורה פה, לדעת זה לא לדעת רק ידיעה, לדעת טוב טוב באופן שעל ידי ידיעה זו יהיה אפשר לבדוק כל סברא על ידי הוכחה מהגפ"ת, יש מאיפה להוכיח, להשקיע בחלק של הגפ"ת של הסוגיא, אם יש עוד כמה חלקים בגמרות אחרות באותו ענין להשקיע גם בהם.

כשמעיינים בספר חזון איש רואים שיש הרבה סוגיות שקבע את התחלתם בסוגיא צדדית, לכאורה לא במקום המרכזי של הסוגיא, אבל כשמעיינים יותר רואים, שאין הדברים כן אלא אדרבה הוא למד את כל סוגיות הגמרא הקשורות לסוגיא עד שהגיע לסוגיא אחרונה, כשהרגיש שכבר הגיע להכרה מספיקה בגמרות של הסוגיא שכבר הכיר את תמונת הסוגיא, פה התחיל לכתוב, דוקא כשנמצא כבר לקראת הסוף פה הוא יכול כבר להתחיל.

לא להתעצל! [כמו שהחזו"א כותב באגרת ב' באריכות], לא להתעצל להשקיע בחומר הסוגייתי לפני שמתחילים לחבר עליו את החיבורים.

••• ב. להשקיע בידיעת הגפ"ת •••

לימוד הסוגיא מתחלק לשני חלקים עיקריים, וכהגדרת מרן זללה"ה לימוד המהרש"א ולימוד הש"ך, לימוד המהרש"א - היינו לימוד הגפ"ת היטב בהבנת השקלא וטריא, וקושיות ותירוצים ביסוד הבנת הגמרא, לימוד הש"ך היינו לימוד העולה להלכה מתוך הסוגיא, שני החלקים הללו ניכרים היטב בכל ספרי רבותינו ז"ל מהראשונים ועד האחרונים.

ופעם אמר מרן זללה"ה להרב זללה"ה על ספרו אצלך בספר משולבים בו לימוד המהרש"א ולימוד הש"ך כאחד, וסיים על עצמו אצלי קודם מהרש"א ואחר כך ש"ך, משמע כוונתו "שהם לימודים נפרדים, יש את לימוד המהרש"א ולאחר מכן לימוד

הש"ך", ואמר פעם הרב זללה"ה על זה, שהסיבה לכך שבספרו לימוד הש"ך מחובר עם לימוד המהרש"א, הוא משום שכאשר היה מתחיל בלימוד הסוגיא, היה מקדים תחילה לימוד כל הגפ"ת הדק היטב עם המהרש"א, [ואין הכונה דוקא לספר מהרש"א, אלא לחשב היטיב כל הגפ"ת כמו שרואים במהרש"א], ורק לאחר מכן היה מתחיל בעיון היותר עמוק בדברים, ורק אז היה כותב, ולכן היה יכול להשלים מיד את כתיבת הדברים עם מה שנקרא "לימוד הש"ך", אבל החזו"א לא היה זקוק להקדמות כל כך, וכתב מיד עם תחילת לימוד הגפ"ת, ולכן יכל להתחיל מיד 'מהרש"א', ואחר כך 'ש"ך'.

ידענת הגפ"ת לעומקו בתחילת הסוגיא, וכמש"כ מרן זללה"ה במכתב, הוא הכרחי מכמה פנים, ולא ניתן להשתמש בסברות בסוגיא לפני שיודעים היטב השו"ט של הגפ"ת לעומקו, ולהרבות בסברא שאין מקורם בגמרא הזכיר ע"ז הרב זללה"ה במכתב שזו "סטייה מן הדרך" ו"חכמה חיצונית", ופעם אמר שזהו נקרא להתאים את הגמ' לסברא שלנו, ויעויין לשון הרמב"ן במלחמות ביצה פ"ד ודרך הגמ' נתפוס ולא נתלה באויר הסברות.

באופן כללי היה הרב זללה"ה מלמד בכל קושיא המתעוררת במהלך הלימוד, שלא לחפש רעיון ליישוב, אלא לחזור ולחשב הקושיא מתחילתה, ולדקדק אם יש איזו הנחה שעליה בנויה הקושיא שניתנת לערעור, ועל ידי העמל של הברור מתגלה היישוב, וכלשונו במכתב שהעיון בגפ"ת הוא המעדן ומזכך את הסברות.

וגם מי שלא נתפס עדיין בהתחלה ללימוד הסוגיא, לימודו רבותינו שאין לו לחפש במחשבות באויר במה להתפס, אלא הדרך הנכונה היא, לחזור ולשנן מתחילה בפנים במה שכתוב וניתן לשינון, כמ"ש בקובץ אגרות איגרת ב', וזה גם מונע החלומות בזמן הלימוד, כי קשה להחזיק את הראש בלי דבר מוחשי, ואחרי שנמצאים בעומק כבר נתפס טוב בעומק הצדדים.

ידעה ברורה בגפ"ת בתחילת הסוגיא מועילה לקצר זמן רב שמתבזבז על בירורים מיותרים, ועל סברות שמתבררות בהמשך כאין נכונות, ומוביל את הלומד אל הנקודה המכוונת בלימודו, ולסברא האמיתית.

וצריך לדעת שלהגיע לידיעה ברורה בגפ"ת נדרש עמל ויגיעה, והדבר לוקח זמן, כי אין המדובר על לימוד בקיאותי, אלא על לימוד דווקא וברור, עם ציון ההערות המתחדשות

תוך כדי לימוד זה, והרבה פעמים דורש מלחמה פנימית נגד הרצון להיות כבר בתוך העניינים, ולשמוח במטעמי הסוגיא, אבל בסופו של דבר הלימוד הזה מקדם את הלומד לידיעה בריאה יותר, ומהירה יותר.²

••• ג. שלא להתעכב בתחילת הלימוד •••

הרצון של כל לומד להרגיש שכבר יש לו "ביד" איזה חידוש ויסוד סברתי לבנות עליו המערכה בסוגיא, ואשר על כן מצוי שמיד כאשר מתעוררת איזו קושיא או איזה ספק או דיוק מתעכבים עליו ובונים אותו, אבל לא זו הדרך, כי מלבד מה שטעותו קרובה, כאשר עדיין לא מבוסס אצלו כל יסודות הסוגיא, הרי מה שישקיע כעת זמן רב בבירור הדבר, כאשר ילמד אותו לאחר שכבר יהיה חזק בידיעת הסוגיא, יקח הרבה פחות זמן.

והרב זללה"ה היה קורא למי שמוכן היטב בידיעת הגמרא, "גיבור וכלי זיינו בידו", שיש לו בידו את כח המשמעויות מן הגמרא, לעומת זה שבונה מסברתו גם כאשר יודע לבנות, שזהו גיבור ואין כלי זיין בידו, שאין לו את המבחן לבסס הדברים מן הגמ', וכן אמרו סנהדרין מ"ב א' אראב"ח אריו"ח במי אתה מוצא מלחמתה של תורה במי שיש בידו משניות ובריות.

יש לציין כל ספק או כל הערה, להעלות את הצדדים בכתב, ולחזור לחישוב ולידיעת השקלא וטריא, ובהמשך הסוגיא יבדוק כיצד יתבהרו הדברים לפי הסוגיא.

² ויש להבהיר בזה, שלמרות שכפי שקיבלנו מרבתינו, מלמדים לחשוב בכל דבר מה היינו אומרים אילו נאמר, ולנסות לבאר את סוגיית הגמרא כיצד ראוי שתבאר לפי הבנתנו, אין לשכוח שפיקר הלימוד הוא בירור דברי הראשונים שהם מוסרי התורה לנו, והדינים המסתעפים לפי השיטות השונות, ואננם אי אפשר להקיף ולחשב את כל השיטות כולם, כל שיטה ושיטה כאילו היא שיטה יחידה, כי אין לדבר סוף, וגם אי אפשר שיתיישב על הלב שני דברים הפוכים, אשר על כן יש לחשב היטב את השיטות העיקריות שהתקבלו להלכה, ואילו את שאר השיטות ללמוד ע"מ להכירם בלבד, כי לא עלינו המלאכה לגמור להקיף כל שיטה נוספת בסוגיא, אבל השיטות העיקריות, יש להקיף ולברר הדק היטב, ולבארם ביאור מושלם, (שמענו בשם מרן זללה"ה שהתבטא פעם לאדם מסוים "אם אתה אומר לי שלמדת היטב את הסוגיא עם כל השיטות, אני אומר לך שאף אחד מהם לא למדת", והענין כמו שנתבאר שאי אפשר להתחבר לכל שיטה ושיטה באופן מושלם ומוחלט, ואם התחבר לכולם בשוה, הרי שלאף אחד לא התחבר).

••• ד. זירוז בהמשך הלימוד •••

בתחילת הלימוד, כשעדיין לא ברור מה מחפשים פה, מה מובן ומה לא מובן, מה קשה ומה מתורץ, והאם זה יתכן או לא, ומאיזה צד מסתכלים על הדברים, בשלב הזה נדרש בדרך כלל זמן, על מנת לקנות את יישוב הסוגיא על הלב, והמהירות בזה עלולה לפגום את שלימות ההבנה, [ואמנם גם בזה צריך זהירות וזריזות שלא להתעצל ולחלום, אלא למהר ולחזור שוב ושוב]. אבל לאחר שכבר נתיישב הגפ"ת על הלב, ומונח ושולט טוב בעניינים, ובאים להעמיק בלימוד הסוגיא ולהוסיף בפילפולה, בזה יש יותר מקום להתאמצות שלא להתעכב היכן שאין מוכרחים להתעכב, ולהשתדל למהר ע"מ לסיים את הסוגיא עד הדינים העולים, והנסיון מעיד שאם יודעים שצריך לגמור כבר את הסוגיא, הרי מספיקים באמת יותר מהר ובזמן יותר קצר.

••• ה. מחשבה בצורת הלימוד עם החברותא •••

גורם נוסף בעיכוב השלמת הסוגיות, הוא מה שרגילים בלימוד עם החברותא "למצות" מה שניתן לברר בכל פרט, ומכיון שניתן לדון בכל פרט ופרט בלי סוף, התוצאה היא שלפעמים מספיקים ביום שלם רק פרט אחד בסוגיא, ולפעמים רק איזה הו"א של ראשון פלוני, ולבסוף מספר הפרטים שהספיקו בסוגיא כפי מספר הימים שלמדו אותה.

והאמת היא שקשה להגיד שכשלומודים עם חברותא זה העומק העיון האמיתי, כי אין בזה מספיק התבוננות עצמית, הרבה מתוך המחשבה בתוך הויכוח הוא רק מה שמשיבין על אתר לדברי החברותא, עיקר התועלת בחברותא בשביל לעורר את הדברים ולסדר את הדברים, אבל לא בשביל לגמור את הענין.

אמנם כל אחד צריך למדוד עצמו לפי תכונתו לפי מה שמתאים לו, מי שמתאים לו עם החברותא שישב עם החברותא, לאחר שברור הנושא שדינים עליו, יחשוב כל אחד לבדו, או שמשאירים שנים ושלושה דברים לעיין אותם מתחילתם, כל אחד יושב את החצי שעה שלו או את השעה שלו, ויעיין את זה, יחזיק פתק דף ועט ויכתוב מה שיש לו להגיד, הדיבורים זה דרגת עיון יותר חלשה מאשר מחשבה רצופה, חושבים יחד עם השני הלוח

חזור זה פחות עמל, ומתבזבז הרבה זמן, אמנם צריך לזהר לא לחלום, [ולזה מועיל הדף לכתוב מה שדנים ומה שברור], אבל יודעים את הנקודה יודעים על מה לחשוב.

באופן כללי לראות להקיף עם החברותא את כל חלקי הסוגיא לעורר את מה שצריך לעורר, להעמיד את הצדדים על בוריים, ולהשאיר את חלק ההכרעה ללימוד העצמי ולכתיבה, ובצורה זו מגיעים להיקף הסוגיא יותר מהר ויותר ברור.

••• ו. ליתן גדרים בדיבורים בלימוד •••

אברכים רגילים לחשוב על הדיבורים בלימוד, כדבר הרצוי ביותר... הרי מדברים בלימוד.. מה יותר טוב מזה..

אבל האמת שלדבר בלימוד צריך להיות חלק קטן מהלימוד.

זה לא עמל ! הויכוחים בלימוד הם לא עמל, כי כל אחד "מוכר" את מה שיש לו, ומתאמץ להסביר לשני את מה שיש לו לומר, מבחינתו זה בזבוז זמן !, הוא לא מתאמץ ולא מספיק מתקדם.

אמנם מקנייני התורה הוא דיבוק חברים, אבל זה צריך להיות חלק קטן מתוך הלימוד, זה "קנין" זה לא התורה בעצמה, וכן אמרו בסוכה כ"ט א' דרבא ורמב"ח כי הוו קיימי מקמיה דרב חסדא מרהטי בגמרא **בהדי הדדי** [מה ששמעו מפיו דבר פלוני אסור, דבר פלוני מותר, רש"י], והדר מעייני בסברא [מה טעמו של דבר ואם יש להשיב כלום, רש"י], משמע שחזרו מה ששמעו יחד כדי שיזכירו זה את זה שלא יטעו בגירסא, ואחר כך עיינו בסברא כל אחד לבדו, ושם מבואר ששינון הגירסא הוא לימוד קל ולכן בסוכות צריך לעשותו בסוכה, אבל העיון שצריך מחשבה לבר ממטללתא, שצריך הרחבת הדעת ומנוחת הנפש, והאוויר יפה לו.

אברכים מבזבזים הרבה זמן על לדבר בלימוד, וזה על חשבון הלימוד.

והגדר צריך להיות שלא צריך לרוץ לדבר בלימוד, לפני שהוא הגיע למסקנה של מה שהוא רוצה להגיד, ואחר כך הוא יכול להחליף דעות ולשמוע כיוון נוסף.

החזו"א כותב שעיקר העליה בלימוד היא להבין דעת הניגוד תמיד, ואח"כ לשקול בפלס איזה דיעה מכוונת טפי, - מי שרגיל להתווכח בלימוד בדרך כלל מתרגל שעיקר המטרה כדי שהשני יבין אותי, ולא כדי להבין את השני, מי שרגיל להימשך בדיבורים של לימוד, אפשר לעשות הסכם שעושים את הויכוחים בכתב, כי בכתב חושבים מעט לפני שעונים.

על כל פנים רגילים לחשוב ניצלנו את היום דיברנו בלימוד, אבל באמת זה נקרא "התבטלנו", כי זה על חשבון השלמת הסוגיא, ועל חשבון הלימוד.

••• ז. להקפיד על כתיבה בכל יום •••

גם בימים שאין מגיעים להבנה וידיעה ברורה, להשתדל לכתוב כל יום מה שכן יצא, והרבה פעמים יוצא שכמה ימים לומדים את הנושא ובסוף כותבים, וכשכותבים רואים שכל מה שכתבו כעת יכלו לכתוב כבר לפני יומיים, נכון לא התבטלו באמצע, אבל אם לא ממחישים את הדברים על הנייר ומתקדמים נשארים במקום איפה שנמצאים,

ובעיקר הדברים צורת הכתיבה הזו אנו רואים בכל ספרי מרן זללה"ה, כאשר כתב ס"ק א' הוא לא ידע מה הולך לכתוב בס"ק ב', הוא לא סידר חיבור, כך צורת הכתיבה בונים את זה קומה על קומה, להשתדל לכתוב כל יום בסוף הסדר, או באמצע הסדר.

הכתיבה בכל יום שומרת על ההספק של אותו היום, ואין חוזרים למחרת לאותו המקום שאחזו אתמול, אלא מתחילים מאותה הנקודה שסיימו וממשיכים הלאה, ויש להקפיד לכתוב גם כאשר עדיין אין המסקנא מוחלטת, אלא להמשיך ולכתוב ברור ב' צדדים, וזהו יסוד גדול, בהתקדמות בסוגיא.

••• ח. לימוד כל היום •••

יש להתרגל לחדד את השאיפות, ולא לתת לחיים לזרום על מסלולם, לשאוף להיות תלמיד חכם, ולדעת את התורה על בוריה, שתהיה מחויבות לגמור את הסוגיא, ולמצוא את הזמנים להשלמתה, כאדם שיש לו מחייבים חיצוניים כמי שנוטל על עצמו לחבר ספר וכיו"ב.

אדם שרוצה להיות "בעל הבית" על התורה, בידיעת הסוגיות על בורים, הכח היחיד הוא רק ברציפות הלימוד.

זה עיקר האדם "ללמוד ברציפות", לצרף שני סדרים יחד, אם זה סדר א' וב' או סדר ב' וג' או להישאר לאחר מנחה, או להתחיל את סדר א' יותר מוקדם מיד לאחר שחרית, וכן כיו"ב. כל שעה נוספת כשהיא כהמשך לסדר, ערכה עצום, והיא שווה יותר מכמה שעות כשזה בסדרים נפרדים.

מלבד שלימוד העיון בג' סדרים מכפיל ומשלב את זמן הלימוד, והלומד חודש אחד עיון ובג' סדרים, הרי מבחינת השעות של לימוד הוא שווה לזה שלמד ג' חדשים סדר א', עוד הוא יתר עליו פי כמה וכמה, שכל שעה נוספת באותו הלימוד תועלתה גדולה בהרבה, ואינו דומה הלומד שש שעות ללומד שלש שעות ועוד שלש שעות.

נמצא שהלומד יום שלם את סוגיית העיון, גם אם לומד בהספק המהירות, הרי שזמן הסוגיא היה רב יותר ממי שלמד רק סדר א' במשך תקופה ארוכה יותר, לימוד הסוגיא ברציפות של יותר מסדר אחד הוא הכרחי, וכפי שכבר נתבאר בשנים עברו, שאין למתי לדחות את התקוה ללמוד ברציפות, ושמן הראוי להנהיג לפחות יומיים בשבוע לחבר את סדר א' וב' כהמשך אחד.

לימוד הבקיאות ניתן להשלים בכל מיני זמנים, ואף מעט בכל יום בבקר ובערב, וכן בשישי ובשבת ובמוצ"ש, וכיו"ב.

••• ט. סיכום הסוגיא •••

חלק נכבד מהשלמת הסוגיא הוא כתיבת הדברים בפנקס, וסיכום הדינים, ויש להעיר ענין הגורם לפעמים לעכב את הסיכום, כאשר הולכים לכתוב על הסוגיא ולסכמה ונפגשים בפרט שלא ברור עדיין, ומתעכבים על כך כמה שעות ובין בירור לבירור מאבדים את כל עיקר סיכום וכתיבת הסוגיא.

ועל כן העצה היא שגם מי שלא גמר את הסוגיא ירשום לעצמו מה שהוא כן יודע, מה כן ברור לו, מי שהולך לכתוב או לסכם ונתקע באיזה דין, תחילה ישים לעצמו על הכתב

את ה"שבעים אחוז" שהוא כן יודע, ואז הרבה יותר קל למלאות את החורים שעדיין טעונים בירור, אבל אם מתחיל להתעכב על כל פרט עד שיתברר, בסוף הוא נשאר תמיד בעמוד הראשון ולא מסודר לו, כאשר הוא שם על הנייר מה שהוא כן יודע הרבה יותר קל אחר כך למלאות חורים, וגם מונע את היוש מנגד עינו כאשר רואה שרוב הסוגיא מסודרת לו ורק חסר פרט פלוני ופלוני.

ופעם אמר הרב זללה"ה שכך עשה הרמב"ם את ספרו, קודם סידר את תמונת הדברים באופן כללי על פי הרי"ף שזו תורה קצרה, ואחר כך הוסיף דברים נוספים מהגמרא, שכך נראה בכת"י הרמב"ם הנדמ"ח, - הרב זללה"ה אמר כן מסברא כאשר סידר פעם הלכות והניח כמה סעיפים בסימן שאלה על מנת לבררם אחר כך, שנראה שכך סידר הרמב"ם את ספרו, לומר שבענין אחר אי אפשר להשלים את ההלכות.

•○○ י. דינים העולים ○●●.

לימוד הטור והשו"ע והנושאי כלים על כל הסוגיא הוא סיכום טוב לבירור הנושאים, ויש לשים לב לדברים המעשיים לסכמם היטב הלכה למעשה, ומה מצוי באופן מעשי והפתרונות לזה.

בלימוד זה יש סיפוק רב, כי יש הרבה מה לומר ולהעיר, אבל ראוי למחר בזה, כי זה קצירת הפירות שניתן להזדרז בזה, (ולא לסמוך על הסיפוק שחידשנו הרבה).

מכתבים בדרך הלימוד

בסייעתא דשמיא נאספנו כאן יחד לעשות רצון אבינו שבשמים והנה כמו שבביאור הגמ' הפשוט הוא האמת, והחידוש הוא המתרחק מן האמת, כן בדרך הלימוד אין לחדש שיטות ודרכים, רבותינו למדונו להשתדל בכל דרכינו וענינינו שלא לשנות, גם כשהדבר נראה לנו מועיל יותר, שכאשר נלך בעקבות המסורת אנו מובטחים בסייעתא דשמיא של הראשונים, ואמנם גדר ד"ז הוא עד. ין ביותר ומסור לשיקול הדעת, כי בכל דבר טוב אפשר למצא לזה סמוכין מן המסורת, ולהדגיש הפרט כדבר עיקרי, וזה כשלעצמו שינוי, אבל לפחות כשנדע ונרגיש שיש כאן שינוי, נשתדל להצמד לפשטות של המסורת.

הקדמנו הדברים לסדר שחושבים ללמוד בכולל בס"ד לומר שאין כאן שיטה חדשה רק הדרך שקיבלנו מרבותינו, ואמנם כשמדגישים ענין מסוים נדמה שזהו חידוש, אבל באמת מטרתנו להצמד לפשטות של המסורת ככל האפשר.

בתחלת כל סוגיא לומדים הגפ"ת בבקיאות עיונית, דהיינו חישוב הגפ"ת היטיב בלי להעמיק בסברות, ושהלימוד יהא בעיון גמור עם הערות בכתב, בין בדיוקים בין בספיקות, הלימוד הזה מסייע לחשוב סברות גמרות, ולא רעיונות בדויים מהלב, ומסייע להכיר תמונת הסוגיא בכללותה, כל רעיון סברתי יש לו מבחן מקושית הגמ' או מהמשך הסוגיא או מרש"י ותו', כך שהדברים הנאמרים הם צמודים למקורות והם מבוססים, יש לשנן הגפ"ת היטיב ולא למהר להתחיל העיון קודם השינון הזה, ועי"ז ישלימו לימוד העיון במהירות יותר, ואע"פ שנדמה שהפסידו כמה ימים בשינון הגפ"ת אין הדבר כן, כי עי"ז יגיעו יותר מהר להכרעה נכונה בהבנת הדברים, ולא ישתנו הסברות מכל קושיא, כיון שהם מבוססות מן הגמ'.

כתב הרמב"ן שרוב דיני התורה אנו למידין מסתמות הדברים, דכיון שלא חילקנו ש"מ שהדין שוה בכל האופנים, וזה יסוד גדול למבחן האמת, לחשוב בכל דבר האם יכולים לומר שסמכו רבותנו שנבין דבר זה מסתמות הדברים, או שזהו חילוק מחודש שהיו צריכין לבארו בהדיא, וגם כשהסברא יפה ויש לה טעם, צריך לבחון ע"פ זה, אם זהו כ"כ בפשטות שסברא זו מובנת בלי להזכירה.

בכל סוגיא יש מהלך שדרכו בו רוב הראשונים ויש שיטות מחודשות, כשמנסים מיד ליישב הדברים לפי כל השיטות, מאבדים את הבטחון בהבנה, כי חושבים להבין דבר והיפוכו, וע"ז נמנעים מלהשלים העיון הגמור, ואומרים בשם מרן זללה"ה שמי שאומר שלמד הסוגיא היטיב לפי כל השיטות, נאמר לו שלא למד אפי' אחת מהן, אלא אחר שמיישבים הסוגיא ופרטיה לפי מהלך רוב הראשונים, משתדלים להבין שיטה נוספת במדה שאפשר.

אין לבנות דינים ע"פ דיוקי לשון הגמ', כי הרבה פעמים משתנים הדברים ומשמעותם בהמשך הסוגיא, וכן שמעתי מאמרו"ר שליט"א שאינו מסתמך על דיוקים אלא כמסייע לדברים שראויין להאמר, ואין לדיוק יתור לשון בראשונים אלא כשהוסיפו תיבות שאין מתבקש לאמרם, וכלשון מרן זללה"ה שיש לחכם החופש לדקדק במכוון ולא לדקדק בלשון ולבחור לשון קל או קצר ע"ש.

סדר הלימוד, בכל סוגיא ילמדו כולם הגפ"ת היטיב של כל הסוגיא, וישקיעו בזה כמה ימים כל סוגיא לפי ענינה.

עצה טובה לכתוב החידושים והנדונים שעלו בלימוד הגפ"ת בפנקס בכתביה ברורה ולא ככתיבת ארעי שקורין טיוטה, רק להוציא הצדדים בבירור וכל מה שמפסידין ע"ז משתלם לבסוף בלימוד העיון.

אח"כ לומדים הסוגיא מתחלתה, אין לחפש רעיונות וחידושים, רק להבין הפשטות, וממילא מתעוררים דברים.

סדר הבקאות להשלים דפים שאינם נלמדים בעיון, אבל לעיין בהם עם השו"ע והמ"ב. בסוף סדר שני אפשר לחזור ללימוד העיון, בסדר שלישי ראוי להשקיע בלימוד העיון ובכתיבה, אנו מקוים בס"ד שלא למשוך הסוגיות, ומי שרוצה להשלים הסוגיות צריך להשקיע רוב היום והלילה בלימוד הסוגיא, ובכלל עיקר ההצלחה ברציפות הן בכח הלימוד והן בהיקף הסוגיא.

אומרים בשם מרן זללה"ה שתפלת ר' נחוניא בן הקנה נתקנה ללומדים בחבורה, ופעם אמר לאחד שיתפלל תפלה זו ויצליח בלימודו, עצה טובה להתפלל באופן פרטי על

הסוגיא הנלמדת ועל הלימוד של אותו יום ועל חלק מסוים שרוצים להבין, וכך מתפללים יותר טוב, וגם רואים ההצלחה יותר.

עצה טובה להזכיר בני החבורה זה את זה בתפלה לפחות פעם אחת בשבוע, וזה מאגד את כולם שהם נעשים שותפין בחלקו של חברו, וגם זכות הרבים, וכן טוב לשנן הפרקים הנלמדים משניות בעל פה.

אמנם הלימוד דורש מאמץ וזמן רב לכל סוגיא, כי מלבד שיש בכל סוגיא שני שלבים, א' לימוד הסוגיא גפ"ת ב' לימוד הפוסקים, אשר בספרי הפוסקים זה מחולק לשנים, כלשון מרן זללה"ה לימוד המהרש"א ולימוד הש"ך, הרי השילוב הזה נותן משמעות אחרת לעיון הגמ', כי כל סברא בגמ' ובתו' מחייבת את התוצאות ההלכתיות, ודברי הפוסקים נבחנים בהתאם לעיון הגמ', והעיון הזה מרחיב הדברים, והרבה פעמים גורם למהדר ברישא, אחרי שנתגלה שינוי בהבנת היסודות, וכל זה דורש זמן ומאמץ, ואמנם כל מי שטעם יודע ומכיר שזוהי האמת לאמיתה לעמוד על שורש הדברים לעומקם ולשמחתם, אבל ראוי לחשוב תחבולות איך להספיק יותר בחלקי התורה הרחבה מיני ים.

עוד יש להעיר שהעמל העיקרי הוא בבירור היסודות מהגמ', ומה שמושכים הזמן בהמשך הסוגיא בדיבוק חברים על נדונים שונים וכיו"ב, אין בו עמל המחשבה, וכנגד מה שבתחלה העמל מרובה והפירות מועטין, הרי בזה העמל מועט והפירות מרובין, ואין נותנים לב לזרז הלימוד הזה, ובהחלטה להשלים הסוגיא בחלק הזה מהר, אפשר לחסוך זמן רב, וגם להתרגל יותר בעמל התורה הנדרש בכל סוגיא מחדש, וזה מקדם את האדם הרבה מכל הבחינות, ועי"ז מצליח להתקדם במהירות יותר, וכל אחד מרגיש זה בעצמו במבט על העבר שכהיום הוא נכנס יותר מהר לסוגיא מאשר לפני כמה שנים, א"כ זוהי הדרך להתקדם בהבנת התורה וידיעת התורה.

בדרך הלימוד קיבלנו שהעיון בגפ"ת הם המעדנים ומזככים את הסברות, וקודם העמל בגמ' הרי הסברות החיצוניות מרחיקות את האדם מלעמוד על דעת התורה, ולשון הרמב"ן במלחמות ודרך הגמ' נתפוס ולא נתלה באויר הסברות, ולכן צריך ללמוד תחילה הגפ"ת כמה פעמים, ואח"כ לדקדק במהלך הסוגיא כמשנ"ת באגרות ח"א אגרת ב', ויש להוסיף שכדאי לנסות ולהתרגל בפנקס הערות, ולא כמו שכותבין מחברת טיוטה, אלא

לסדר בעיון ההערות הקצרות שניתן לכתבם בלי אחריות של כל הסוגיא, באופן שהדברים נכונים מצד עצמם, אף שיתכן שיהא להם סתירה בהמשך, וכן הצדדים שנראין ברורים בשלב הזה לכתבם באר היטיב, כאילו זוהי הכתיבה הסופית, וכמדומה שעי"ז שימחישו הדברים בכתב, תתחזק הבהירות בדברים, וגם בהמשך זה יחסוך זמן מרובה, כי מצוי להסתובב בחוסר בהירות בלי להתקדם, מפני שלא נתפסו הדברים בחידודן.

מחובת הלומדים בדרך הנכונה להכיר ולהאמין שכשאמרו חז"ל משחרב ביהמ"ק אין לו להקב"ה בעולמו אלא ד"א של הלכה, הכונה לעיון המעמיק בבירור ההלכה, ובמקום להרגיש נחיתות במיעוט ידיעתנו כנגד רוחב ועומק התורה, וריבוי שגיאותינו וספיקותינו כנגד האמת, יש להרגיש שמחה וסיפקו בזה דסוף סוף זהו העמל המיוחד שעושה נ"ר ליוצרו, ועי"ז נאמר שאפי' יחיד שעוסק בתורה שכינה כנגדו שנאמר בכל המקום אשר אזכיר את שמי אבא אליך וברכתיך, וכל אחד מ'ישראל שרשו באות אחת מן התורה, ובאות שהוא תלוי בה הוא יחיד בתיקונה, וכל הס"ת תלוי בו.

אשריכם ת"ח המעיינים בדרך אמת, לדקדק היטיב בגמ' ולמ' צו'ת מתוכה הדינים והחידושים, וראינו לנכון להעיר בסדר הנכון של לימוד הסוגיא, באופן שיספיקו להקיף את עיקר מהלך הסוגיא והראשונים, ולא ישאר בסוף הסוגיא בדיוקי הגמ' בלבד, ועוד שבאופן זה גם הסברות והדיוקים יהיו מבוססים יותר.

א. קודם שמתחילים ללמוד בעיון צריך לשנן הגפ"ת היטיב, בתחלה בקריאה שטחית להכיר תמונת הדברים, ואח"כ לחזור ולשנן בלי להעמיק בסברות רק מה שקוראין בקיאות טובה, ושוב לחזור ולדקדק היטיב בהו"א ובמסקנא בלי לחדש סברות, רק להבין פשטות הדברים, אע"פ שאין העומק מובן יפה, טבע המעיין שנהנה בחידוש ובעומק, וממהר להתחיל בעיון, ורואה את השינון הזה כהפסד זמן, אבל האמת שכך מרויחים זמן הרבה, כי חוסר הבטחון בסברא שנתחדשה גורם הפסד זמן של חיפושים וספיקות, אבל כשמכירים את תמונת הסוגיא היטיב, א"כ החשש לטעות רחוק יותר, והרבה רעיונות של סברות שאינם עולים על הדעת בגלל שמכירים תמונת הסוגיא וענינה, וגם סברא המתחדשת יש לה מבחן בגמ' או בתו', וגם הסברות הם מתוך הגמ' ולא סברות חיצוניות שמתאמין את הגמ' לסברות, וכלשון הרמב"ן בכמה מקומות ואנו דרך הגמ' נתפוס ולא

נתלה באויר הסברות, זו היא הדרך שקבלנו מרבותנו, ובה ממהרים להקיף הסוגיא, ואין מד"יקים דינים מחודשים שמתעוררים מחוץ לסוגיא.

ב. בלימוד הראשונים ג"כ אין להתחיל מיד בדיוקים קודם שמכירים תוכן דבריהם באופן כללי, כי אחרי שעומדים על רוח הדברים וכונת הכותב, נופלים הרבה דיוקים מיותרים, שמחשבתו ניכרת מתוך דבריו, וכלשון מרן זללה"ה שהלשון מדברת אל הלב ואל השכל, ויש לה החופש לבחור לשון קל או קצר, וגם יש להחכם החופש לדקדק במכוון ולא לדקדק בלשון, עכ"ד, ואמנם ודאי שגם מדיוקי הלשון ניכר כונת הכותב, אבל לא כל ייתור לשון שנאמר בשיטפת הביאור מכוין לדבר חדש, ואם מתאמצים להבין היטיב תוכן הדברים בכללותם חוסכים זמן בדיוקים.

ג. בכל סוגיא יש שיטות עקריות שדרכו בהם רוב הראשונים והפוסקים, ואין להשקיע כח רעיון ומחשבה ביישוב השיטות התמוהות, רק לאחר סיכום הסוגיא עד להלכה בשיטות המקובלות, ולא זו בלבד שמבזבזים זמן ברעיונות, גם מאבדים הבהירות בשיטות הראשונים והפוסקים בדינים העולים, ואחר שהשלימו הסוגיא יש מקום להתבונן בשיטות נוספות, שבודאי לכל אחד יש ביאור והבנה בסוגיא, והרבה פעמים מתגלים עי"ז דברים נעלמים, שראוי לקיימם להלכה.

ד. אין חייבים למצא פתרון לכל קושיא ולכל דיוק נכון מיד, וכשמתעכבים קצת ולא מצאו יישוב, יש לכתוב ההערה והדיוק ולהניחה להמשך הסוגיא, או שישאר בצ"ע אחרי שהעלה הצדדים, ואמנם יש סיפוק בחידושים וזה מקשר את האדם לגמ', אבל אין להתעכב הרבה בגלל זה, ובהמשך הסוגיא ממילא יתרבו החידושים כידוע, ויש להקציב זמן שלא מתעכבים יותר מדאי במקום אחד בגמ', וממשיכים לימוד הראשונים, ומדי פעם יתגלו הישובים הנכונים מתוך דברי הראשונים והאחרונים, כידוע לכל לומדי הסוגיות.

לשאוף להספיק כל הפרטים והסוגיות

יש לרומם את השאיפות הרבה מעבר ללהיות אברך טוב ומהאריות שבחבורה, הרי שאיפתנו לידע את התורה על בוריה, והרי בכל סוגיא פרטי הלכות רבים שבלימוד החבורה לא מגיעים אליהם, וגם אם ידע כל הסוגיות הנה גם אם יספיקו במשך הזמן הבעל"ט עשר סוגיות, מה עם העשר הנוספות שלא יספיקו, מתי יגיע אליהם, מתי ידע אותם מתי ידע את ההלכה?.

לחבר הסדרים לפחות פעמיים בשבוע

הזכרנו שכל אחד ידאג שיוכל להשאיר בצהריים לפחות פעמים בשבוע.

לכתוב בסוף כל סדר

להקציב זמן בסוף כל סדר לכתוב את הסיכום של מה שנלמד גם אם הדבר אינו מסודר בשביל לכתוב, הדבר הכרחי, כי אם לא מחדדים את מה שעמלו ויגעו ביום הזה, הרי נמצאים בסוף הסדר פחות או יותר באותו המקום שהיו בתחילת הסדר, עם ראייה נוספת לכאן או לכאן, - אבל אם מעלה את הכל על הנייר הרי הוא קובע את התקדמותו בסוגיא, ולאחר מכן מתחיל מאותו המקום, גם אם אין ברור, יש לכתוב מה עדיין לא ברור, הדבר נכון גם כלפי תלמידי חכמים שלפעמים עוסקים באיזה ענין מספר ימים, וכששואלים, האם התחדש כאן משהו, לא התחדש כלום, אבל אם מניחים את הסיכום על הנייר בשלב

הראשון, לא מבזבזים זמן יקר סביב חוסר הבהירות, כי הרי לא כל דבר מוכרע מאותו הכיוון שעוסקים בו, שהרבה פעמים שהדברים נשארים פתוחים ומתבהרים מכיוון שונה בהמשך הסוגיא.

להחליט החלטה ברורה, בסוף כל סדר לסדר על הנייר, ולסכם מה הדברים שנתבררו היום, ולא רמזים אלא כאילו זהו הפנקס הסופי, ואז מתחילים בסדר הבא היכן שאוחזים.

"מילה" של חול באמצע הלימוד חמורה עד מאוד

אסור לזלזל "במילה אחת" של דברים בטלים באמצע הלימוד, כי היא מצננת את כל כח התורה, וזו טעות חמורה של הרבה לומדים שחושבים וכי מה הוא משפט אחד, ויש לדעת שאם אב"י אומר "אי קרצתן כינה לא תנאי", שעם כינה מגרדת זה מפריע לו ללימוד, מילה אחת של דברים בטלים זה כמו נחש שמגרד, כח התורה הוא כאש, וכל מילה זה כמו מים המצננים את האש מילה אחת מפסידה המון – כל זה מלבד עצם הזלזול בכבוד התורה, והזלזול בכך ששכינה כנגדו, והוא כמדבר עם הקב"ה.

לא להפסיק מהלימוד בשביל "מצוות"

מצוי שנזכרים באמצע הלימוד באיזה דבר מצוה או דבר הכרחי שאי אפשר לדחותו, לפעמים חושבים "נס שנזכרתי", אבל עם כל הנס הגדול זהו נס מהשטן, והאמת שכמעט כל דבר יכול לדחות, והרבה פעמים גם כשמרגישים שממש אי אפשר לדחות את הטיפול בענין, אפשר לראות בחוש שזה מכח היצר, שהרי אם כאשר יצא עכשיו באמצע

לימודו יפגוש משהו שצריך לדבר עמו יעמוד וידבר עמו, ולא ידחה את הדיבור בגלל הענין ההוא, הלימוד אינו פחות חשוב מלדבר עם חברו, והלימוד אינו פחות חשוב מקיום המצוות והעניינים ההם, עד כמה שהמצוה גדולה וחשובה, עד כמה שצריך לעזור ולחזק את האחרים, כל הדברים הללו הם מים הבאים לכבות את התורה, אם זה חשוב מאוד יציין זאת לעצמו, אבל בשום אופן לא להפסיק מלימודו.

סוף דבר, לחשוב ולהחליט בצורה בהירה, מה הקב"ה חפץ ממנו שיעשה, מבלי להתחשב בקשיים, אחרי שהידיעה ברורה, כבר המלחמה קלה יותר.

